

Nerovná startovní čára? Intersekcionalní analýza počátků profesních drah jedenapůlté generace vietnamských mužů a žen na českém trhu práce⁵⁵

Lenka Formánková, Marta Lopatková

Unequal Start? Intersectional Analysis of the Professional Life of Young Vietnamese in the Czech Labour Market

Abstract: Based on 14 biographical-narrative interviews, using an intersectional approach to examine multiple discrimination based on age, gender, and ethnicity, we analyse the subjective reflections of young Vietnamese migrants from the second and the 1.5 generation on their integration into the Czech labour market. We analyse ethnicity and gender as socially constructed identities in the specific context of the labour market, school, and family. Important advantages that appear in the biographies of young Vietnamese migrant women and men influencing their positions in the labour market are their level of education, their knowledge of Czech and Vietnamese culture and language, and specific work experience. Focusing on potential discrimination and marginalisation, we can say that the young Vietnamese we interviewed often move between two identities – Czech and Vietnamese – to overcome potential disadvantages. Due to a high level of acculturation, they more frequently identify themselves with the Czech majority. At the same time, they derive benefits from the social and cultural capital of being a member of the Vietnamese minority. On the other hand, this advantage can inverse into disadvantage and young Vietnamese could fall into the trap of only occupying work positions that relate to their ethnic origin. For the reasons mentioned above, the Vietnamese in our study seek to acquire the highest possible cultural capital – the highest possible

⁵⁵ Článek byl napsán s podporou projektu Intersekcionalita v sociologickém výzkumu sociálních nerovností a dopadů ekonomické krize na zaměstnanost GA ČR (reg. č. 15-13766S) a Modely péče a strategie sladování práce a rodiny u migrantů v České republice (reg. č. 17-21259S) a s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378025.

education and position in a prestigious profession, regardless of gender – as their strategy for overcoming potential disadvantage and avoiding the trap of ‘migrant’ labour-market niches their parents occupied.

Keywords: Integration, intersectionality, ethnicity, gender, age, social class, labour market, migration, Vietnamese origin

Formánková, Lenka, Lopatková, Marta. 2018. „Nerovná startovní čára? Intersekcionalní analýza počátků profesních drah jedenapůlté generace vietnamských mužů a žen na českém trhu práce.“ *Gender a výzkum / Gender and Research*, Vol. 19, No. 2: 135–162. DOI: <http://dx.doi.org/10.13060/25706578.2018.19.2.429>.

Úvod

Integrace⁵⁶ jedenapůlté a druhé generace⁵⁷ migrantů a migrantek na trhu práce představuje stěžejní téma migračního výzkumu. Oproti generaci rodičů tito migranti a migrantky absolvovali celé vzdělání nebo jeho část v hostitelské zemi, a proto většinou velmi dobře ovládají jazyk a chápou institucionální a kulturní prostředí. Jejich identita již není nutně formována primárně etnicitou, ale výší dosaženého studia a profesním zařazením, věkem, pohlavím (Crul, Schneider 2010). Významný vliv na míru integrace má získání státního občanství hostitelské země (c.d.). Integrace druhé a jedenapůlté generace mladých lidí vietnamského původu v kontextu jejich studijních a pracovních drah představuje vysoce relevantní společenské téma,⁵⁸ kterému není v české sociologii věnována odpovídající pozornost (viz Bernard, Mikešová 2014).

⁵⁶ Integrace je pojem, který má mnoho definic. Jak uvádí Stephen Castles, „není jedna obecně přijímaná definice, teorie nebo model integrace migrantů“ (Castles et al. 2001). Koncepce integrace cizinců (Vláda 2016) definuje pět klíčových oblastí integrace cizinců a cizinek, jimiž jsou znalost českého jazyka, ekonomická a sociální soběstačnost, sociokulturní orientace ve společnosti, vztahy mezi komunitami a princip postupného nabývání práv cizinců a cizinek v návaznosti na postupné nabývání vyšších pobytových statusů na území České republiky. V tomto textu se zaměřujeme na otázku zapojení se do vzdělávacího procesu jako přípravy na budoucí povolání a na vstup na trh práce, neboť jsou to klíčové oblasti ovlivňující proces integrace cizinců, cizinek a jejich dětí do společnosti (c.d.).

⁵⁷ Termín druhá generace migrantů a migrantek se používá pro označení potomků migrantů a migrantek, kteří se narodili již v cílové zemi (*host country*). Jedenapůltou generací jsou myšleni potomci migrantů a migrantek, kteří do cílové země přijeli v nízkém (tj. dětském) věku. Tereza Freidingerová označuje jako příslušníky a příslušnice jedenapůlté migrace děti, jež v cílové zemi absolvovaly první stupeň základní školy, tedy přišly ve věku šesti až dvanácti let (Freidingerová 2014: 29).

⁵⁸ Koncepce integrace cizinců a provádějící předpisy: http://cizinci.cz/repository/2154/file/Postup%20p%C5%99i%20realizaci%20KIC%202018_komplet.pdf.

V našem textu analyzujeme biograficko-narativní rozhovory s vietnamskými ženami a muži, kteří se narodili v České republice nebo zde již od předškolního či mladšího školního věku žijí a z těchto důvodů získali české občanství.⁵⁹ Pomocí intersekcionální teorie ukazujeme, jak osy identity spoluvytvářejí bariéry a možnosti integrace na trh práce. V návaznosti na argumentaci Maurice Crula a Jense Schneidera (Crul, Schneider 2010) přihlížíme vedle etnického původu také k věku, výši dosaženého vzdělání, genderu a dalším charakteristikám, jako jsou výchovné strategie rodičů. Vzhledem k tomu, že výše dosaženého vzdělání je jedním z indikátorů úspěšné integrace, volíme analýzu rozhovorů s osobami, jež dokončily vysokou školu nebo na ní studují. Výzkumný problém jsme zformulovaly do výzkumné otázky: *Jak ovlivňují profesní přípravu a vstup do práce u druhé a jedenapůlté migrantské generace vietnamského původu vzájemně působící osy znevýhodnění?*

V oblasti integračních opatření představují osoby z tzv. třetích zemí hlavní cílovou skupinu (Vláda 2016). Proto se zaměřujeme na druhou a jedenapůltou generaci Vietnamek a Vietnamců, kteří tvoří třetí největší migrantskou komunitu v České republice (po slovenské a ukrajinské). Téměř každé třiapůlté dítě cizinců a cizinek v ČR má vietnamské státní občanství. Na základních a středních školách tvoří žáci s vietnamským státním občanstvím pětinu studentů a studentek. Ve statistikách přitom nejsou zahrnuty děti vietnamského původu s českým státním občanstvím, takže skutečné číslo je mnohem vyšší. Na vysokých školách je fenomén dvojího, případně českého státního občanství u občanů s vietnamským původem ještě významnější. V roce 2017 studovalo na českých vysokých školách 829 studentů a studentek s vietnamským občanstvím. Je však pravděpodobné, že vysoký počet studentů a studentek vietnamského původu spadající do jedenapůlté či druhé generace ze statistik vypadl, neboť již získali české občanství.

Doposud byl výzkum zdejší migrantské komunity zaměřen převážně na první generaci (např. Kocourek 2008; Drbohlav 2011; Freidingerová 2014). Velká část vědeckých prací soustředěná na druhou či jedenapůltou generaci reaguje na potřeby vzniklé vzrůstajícím počtem dětí migrantského původu v české společnosti. Nejčastěji se práce zaměřují na integraci dětí, přičemž se z velké části zabývají problematikou jejich začleňování do většinového kolektivu ve školách (např. Janská a kol. 2011; Kostelecká a kol. 2013; Jirka 2017), studiem fenoménů alternativních modelů péče o děti v rámci vietnamské komunity (např. Suralová 2014a, 2015) a v neposlední řadě také vytvářením identity u mladých migrantů a migrantek (např. Svobodová, Janská 2016). Další autoři se zabývají problematikou vytváření identity a současně částečným

⁵⁹ Nabytí státního občanství České republiky prohlášením podle § 35 a podle § 73 ve spojení s § 35 zákona o státním občanství České republiky (osoby ve věku 18–21 let žijící v ČR nejpozději od deseti let bez přerušení nejméně dvě třetiny doby do data prohlášení).

zpřetrháním vazeb a vzniku generační propasti v rámci druhé generace migrantů a migrantek (např. Janská a kol. 2011). Výrazně méně prostoru je věnováno výzkumu postavení druhé a jedenapůlté generace na trhu práce (výjimkou je Bernard, Mikešová 2014). Intersekcionalní analýza trhu práce se v české sociologii vyskytuje zřídka (např. Křížková, Formánková 2014) a práce týkající se postavení jedenapůlté generace migrantské komunity z intersekcionalní perspektivy chybějí v české sociologii zcela.

Vietnamská migrace do České republiky – charakteristiky a souvislosti

Vietnamská menšina v České republice je nepřehlédnutelnou a značně specifickou skupinou migrantů a migrantek. První vietnamští migranti a migrantky začali do České republiky, tehdejšího Československa, přijíždět již před více než padesáti lety na základě mezivládních dohod. Vzájemná spolupráce obou zemí gradovala v 70. letech 20. století, kdy do Československa začaly proudit skupiny mladých vybraných Vietnamců a Vietnamek – stážistů, učňů a studentů. Jejich počet se postupně zvyšoval, až v 80. letech dosáhl vrcholu – mezi lety 1980–1983 se počet vietnamských občanů a občanek v Československu zvýšil až na cca 30 000 (Müllarová 2008). Po roce 1989 byly Československem vypovězeny vzájemné dohody a vietnamští občané a občanky se museli vrátit zpět do vlasti. Ačkoli tak naprostá většina Vietnamců a Vietnamek učinila, někteří v Československu zůstali a začali zde podnikat (Martínková 2008). Tito lidé tvoří základ současné vietnamské komunity. Vietnamská komunita se začala členit a projevila se první strukturalizace a stratifikace (Brouček 2016). Největší vlna migrantů a migrantek z Vietnamu přišla mezi lety 2000 a 2008, kdy se potřeba levné pracovní síly České republiky střetla s vietnamskou politikou exportu pracovní síly a do České republiky přijely tisíce agenturních pracovníků a pracovnic, někdy také označovaní jako „čerstvá vlna“ (Freidingerová 2014). Tito ekonomičtí migranti a migrantky jsou výrazně méně etablovanou skupinou, většinou do České republiky přijeli bez předchozí zkušenosti, bez kontaktů a nejčastěji se stávali oběťmi obchodu s lidmi.

Z výše uvedených faktů je patrné, že Vietnamci a Vietnamky v České republice tvoří homogenní skupinu. Mladí Vietnamci a Vietnamky, kterými se tato studie zabývá, musí ve svých životech čelit nejrůznějším překážkám, jež jim klade nejen majorita, ale rovněž vietnamská menšina (Svobodová, Janská 2016). Ačkoli jsou tito mladí Vietnamci a Vietnamky zpravidla velmi dobře integrováni do české společnosti, většina z nich naráží na obtíže z velké míry způsobené nízkou mírou integrace jejich rodičů (Souralová 2014b; Martínková 2008). První generace migrantů a migrantek, na rozdíl od jejich dětí, si na poli integrace nevede nejlépe. Tato skupina je spíše uzavřená a funguje ve většině aspektů života téměř výhradně v rámci komu-

nity (Brouček 2016; Kušniráková a kol. 2013). Důvodů nedostatečné integrace do většinové společnosti je několik a vzájemně se protínají. Jedním z nich je například představa dočasnosti pobytu na území České republiky (Svobodová 2017), s čímž úzce souvisí motivace učení se a znalosti českého jazyka (Souralová 2014b). Kromě toho se dodnes mezi příslušníky první generace migrantů/migrantek a jedenapůlté a druhé generace projevují generační konflikty, nepochopení a vytváří se generační propast (Svobodová 2017). Ta je dána nejen zcela odlišným kulturním prostředím, ve kterém se jednotlivé skupiny pohybují, ale často také jazykovou bariérou, jež vznikla kvůli pracovnímu vyčerpání rodičů a jejich snahou úspěšně děti začlenit do českého prostředí – většinou prostřednictvím českých chův (Souralová 2014a).

Intersekcionálnita a druhá generace migrantů na evropském trhu práce

Intersekcionální přístup umožňuje zkoumat vliv vzájemně se propojujících kategorií identity na zkušenost se znevýhodněním na trhu práce. Identitou zde myslíme společenské kategorie jako gender, věk, sociální třída či etnicita, k nimž se daná osoba hlásí, a zároveň individuální významy, které těmto kategoriím připisuje (Ashmore a kol. 2004). Tyto identity nechápeme jako pasivní získané kategorie, ale jako dynamické, vzájemně se spoluvytvářející, prolínající a podporující charakteristiky. Například gender dostává vždy jiný význam v kontextu dalších kategorií, jako je etnicita, věk nebo sociální status. Všechny intersekcionální teorie považují identity za sociálně konstruované kategorie, které inherentně obsahují mocenské vztahy (Choo, Marx Ferree 2010). Tyto mocenské vztahy jsou integrovány do všech aspektů společenského života – od individuálních identit a sebepojetí jedince až po vztahy ve firmách a organizacích a nastavení ekonomických a legislativních systémů (Shields 2008).

Hae Yeon Choo a Myra Marx Ferree (Choo, Ferree 2010) zdůrazňují, že intersekcionálnita není jen teorií, ale také analytickým nástrojem zkoumání mnohohrstevnatých, vzájemně se prolínajících znevýhodnění, definovaných etnicitou, třídou nebo genderem. Intersekcionální analýza umožňuje komplexnější náhled na znevýhodnění než přístupy redukcující jednotlivce na pouhou jednu kategorii identity. Snaží se zviditelnit různé pozice, ve kterých se nacházíme v každodenním životě, ve spojení s mocenskými vztahy (Phoenix, Pattynama 2006). Nerovnosti se dotýkají různých skupin odlišně, mohou vytvářet nejen společenský útlak, ale i specifické příležitosti, například na trhu práce (Baca Zinn, Thornton Dill 1996).

Na podobu znevýhodnění mladých migrantů a migrantek na trhu práce může být nahlíženo v kontextu genderových vztahů. Genderová perspektiva umožňuje analyticky postihnout praktiky, jakými jsou na základě stereotypních předpokladů a norem drženy zvláště ženy na pracovních pozicích a v oborech s menšími pra-

vomocemi a nižším finančním a společenským ohodnocením (Acker 1990; 2006). Stejně jako gender je pojem etnicita stěžejní pro pochopení nerovností na trhu práce. Znevýhodnění, jimž migrantské ženy a muži na trhu práce čelí, jsou často vysvětlována teorií kulturního kapitálu, která dává do souvislosti dosažené vzdělání a úspěšnost na trhu práce. Teorie kulturního kapitálu předpokládají, že získání vzdělání v hostitelské zemi, znalost jazyka a prostředí výrazně zlepšuje možnosti migrantů na trhu práce. Vzdělání a pozice na trhu práce představuje jeden z hlavních ukazatelů úspěšné integrace. Význam formálního vzdělání ale nelze přeceňovat. V souvislosti s oním kulturním střetem mluvíme o akulturaci, tedy procesu postojové změny a změny v jednání v důsledku kontaktu s novou kulturou, který významně ovlivňuje úspěšnost procesu integrace (Ho, Birman 2010). Alejandro Portes a Rubén G. Rumbaut (Portes, Rumbaut 2001) upozorňují v této souvislosti na to, že zatímco díky vzdělávacímu systému a v menší míře i na pracovišti vzniká potenciál pro „formální akulturaci“ (*formal acculturation*) druhé generace, sociální kapitál této skupiny mimo školu nebo zaměstnání může být určující pro jejich přetrvávající exkluzi z většinové společnosti. V kontextu migrace nejen z Asie používají Portes a Rumbaut pojem „selektivní akulturace“ (*selective acculturation*; c.d.)⁶⁰, kdy migranští rodiče brání plné integraci svých dětí z obavy, že tak zcela ztratí kontakt s kulturou země původu (Portes, Rumbaut 2001).

Teorie omezené (segmentované) asimilace (Portes, Zhou 1993) předpokládá, že proces integrace přináší velice rozdílné výsledky pro různé osoby. Osoby s migrantským původem mohou „vystoupat na úroveň prosperující střední třídy nebo se, což se stává ve větší míře, začlenit mezi rasově diskriminované, trvale znevýhodněné osoby na nejnižších příčkách společnosti“ (Portes, Fernandez-Kelly, Haller 2005: 1004). Důležitý aspekt úspěšné integrace do vzdělávacího systému a na trh práce představuje fungování migrantské komunity. Mary Waters a kolektiv (Waters et al. 2010) například porovnávali strategie integrace druhé generace z Portorika a Číny žijící v New Yorku. Ukázalo se, že významným faktorem dokončení vysokoškolského vzdělání a získání odborné pozice na trhu práce byla soudržnost komunity. V čínské komunitě si rodiče z různých sociálních tříd mezi sebou vyměňovali informace a členové druhé generace mohli těžit z těchto výhodných sociálních vazeb. I proto mnoho příslušníků druhé generace čínských migrantů zahrnutých do studie získalo vysokoškolské tituly a odborné pozice na trhu práce bez ohledu na to, že měli rodiče s nízkým sociálním statutem.

⁶⁰ Akulturací je myšlen proces, v němž styk mezi různými kulturními skupinami vede k přijímání nových kulturních vzorců jednou nebo oběma skupinami, přičemž může být jedna kultura, např. minoritní, pohlčena, pokud je jako slabší kultura dezintegrována a asimilována. Může ale také vzniknout nová, syntetizující kultura, případně se zachovají dvě oddělné kultury obohacené cizími prvky (Průcha 2010).

Výše uvedené akulturační a asimilační teorie zachycují realitu 90. let 20. století v USA a nabízí se otázka, do jaké míry jsou platné v současném evropském kontextu. Například Lodř Wacquant (2008) uvádí, že situace marginalizovaných migrantů a jejich dětí se v zemích severozápadní Evropy radikálně liší od zkušenosti amerických ghett, neboť v USA stále téměř neexistuje sociální stát nebo funguje nedostatečně. Carl-Ulrik Schierup a kolektiv (Schierup et al. 2006) zdůrazňují, že obyvatelé znevýhodněných čtvrtí v evropských velkých městech s velkým podílem lidí s přistěhovaleckým původem jsou, navzdory všem obtížím, zabezpečeni základními službami, jako je přístup ke vzdělávání, zdravotní péči nebo podpora přístupu na trh práce, což není případ obyvatel izolovaných amerických ghett. A právě kulturní, ekonomický a sociální kapitál rodiny, tedy v podstatě (zjednodušeněji řečeno) třídní rozdíly, jsou nejvýznamnější a nejčastěji zjištěné důvody k vysvětlení neúspěchu studujících migrantů a migrantek (Heckmann 2008). Zároveň Mark Thomson a Maurice Crul (Thomson, Crul 2007: 1036) dospěli při analýze druhé generace k závěru, že „vzestupná mobilita prostřednictvím etnické soudržnosti zůstává v evropském kontextu omezeným fenoménem“. Mladí lidé z nižších sociálních vrstev bez ohledu na etnický původ mají nižší šanci dostat se do lepší sociální situace prostřednictvím vzdělání oproti těm z bohatších rodin, neboť mají omezený přístup ke kvalitním službám během svého dětství, méně navštěvují školky a předškolní vzdělávání a rozdíly mezi nimi a dětmi z lépe situovaných rodin se během školní docházky dále prohlubují (Poesen-Vandeputte, Nicaise 2015).

Výzkumy zaměřené na otázky integrace na trhu práce ukazují, že migrantské sociální sítě sice mohou hrát zásadní roli, například při zajišťování prvního zaměstnání při příjezdu do hostitelské země, ve svém důsledku se ale z dlouhodobého hlediska mohou stát pastí, například tím, že umožňují pracovat jen ve specifických segmentech trhu práce nebo profesích. Tyto „migrantské“ profese se stávají marginalizovanými, jsou pro ně typické nízká mzda a špatné pracovní podmínky (Lin 1999). Migranti a migrantky, kteří pracují v těchto zaměstnáních s nízkým společenským statusem a mzdou a mají omezenou znalost jazyka, což limituje jejich chápání kultury hostitelské země, nemohou předat svým dětem dostatek informací o fungování trhu práce. Generace jejich dětí potom čelí tzv. „nesourode akulturaci“ (*dissonant acculturation*; Portes, Rumbaut 2001). Skutečnost, že někteří vysoce vzdělaní a integrovaní migranti a integrované migrantky druhé generace stále trpí významným znevýhodněním na trhu práce, může být vysvětlována právě nedostatkem sociálního kapitálu specifického pro hostitelskou zemi (c.d.). Na druhou stranu tato znevýhodnění mohou také vyplývat z diskriminačních praktik zaměstnavatelů/zaměstnavatelek a institucí, uplatňovaných zvláště tehdy, když jsou příslušníci migrantské komunity na první pohled odlišní od majoritní populace hostitelské země (Burstein 1994).

Sběr dat a jejich analýza

Pro sběr dat a jejich analýzu byla použita biograficko-narativní metoda, která nám zprostředkovala proces formování pracovních drah mladých vietnamských migrantek a migrantů (Rustin, Chamberlayne 2002). Při analýze rozhovorů jsme se v intencích intersekcionalního přístupu zaměřily na to, jak různé překryvy sledovaných kategorií identity (gender, etnický původ, věk, status) vedou k odlišným zkušenostem. Vycházely jsme z premisy, že systematická aplikace intersekcionalního přístupu vyžaduje, že překonáme esencialistickou představu etnické identity jako binární kategorie. Výzkum pomocí narativní analýzy umožňuje získat vhled jak do individuálních, tak do kolektivních identit (Prins et al. 2013). Vyprávění (narativy) jsou záznamy různých životních událostí, které jsou „vybrány, seřazeny, propojeny a vyhodnoceny jako smysluplné pro specifické publikum“ (Riessman 1993: 1). V tomto ohledu je třeba zdůraznit předpokládaný vliv výzkumné pracovnice, která rozhovory sbírala, jako vysokoškolsky vzdělané členky a členky bílé majority, na podobu vyprávění mladých Vietnamců a Vietnamek⁶¹. Jejich příběhy tedy mimo jiné odrážejí to, jaký obraz chce vytvářet vietnamská komunita u české majority.

Technika sběru dat:

Rozhovory byly sebrány první autorkou textu v roce 2016 jako součást rozsáhlé biografické studie, v rámci které jsme mapovaly různé formy mnohonásobného znevýhodnění na českém trhu práce. První kontakty byly poskytnuty druhou autorkou, neboť v době sběru dat pracovala jako terénní pracovnice s komunitou. Další kontakty byly získány od komunikačních partnerů a partnerek technikou sněhové koule (*snow-ball*). Při sběru dat jsme vycházely z Witzelovy (2000) techniky problémově orientovaného rozhovoru (*problem-centered interview*) a rozumějícího rozhovoru (Kaufmann 2010). Tato technika je založena na narativně-biografickém přístupu, rozhovor ale nemá tak volnou strukturu. Základními principy problémově orientovaného rozhovoru je zaměření na společensky relevantní výzkumný problém, dále orientace na dotazovanou osobu zdůrazňuje metodologickou flexibilitu při volbě formátu rozhovoru a orientaci na průběh (proces) rozhovoru v prostředí důvěry a respektu (Witzel 2000). Cílem je navodit co nejvíce přirozenější situaci běžného rozhovoru mezi dvěma lidmi bez hierarchie typu – tazatel–respondent. Dialogická forma dává prostor postupně se doptávat, a tak dosahovat co nejlepšího porozumění biografické výpovědi (c.d.).

Při sběru rozhovorů, které trvaly 45 minut až 1,5 hodiny v rámci jednoho setkání,

⁶¹ Pro zjednodušení a čtivost textu označujeme komunikační partnery a partnerky patřící do jedenapůlté generace migrantů jako Vietnamce a Vietnamky, ačkoli jsme si vědomy faktu, že disponují českým a často také vietnamským občanstvím. Odkazujeme zde na jejich etnický původ.

byl od komunikačních partnerek a partnerů získán informovaný souhlas s nahráváním. Podle techniky problémově orientovaného rozhovoru byly nejprve zjištěny základní demografické charakteristiky dotazovaných (věk, vzdělání, socioekonomický status) a potom byl rozhovor zahájen předem formulovanou úvodní otázkou na počátek pracovní dráhy, jež iniciovala biografické vyprávění. Vzhledem k době sběru dat lze tvrdit, že výpovědi jsou ovlivněny postkrizovou situací na trhu práce, pro niž je charakteristická relativně nízká míra nezaměstnanosti a růst pracovních příležitostí na trhu práce.

Popis vzorku:

Biografická data nám umožnila zachytit pracovní dráhy 14 vietnamských mladých žen a mužů, kteří se narodili ve Vietnamu, ale díky tomu, že prožili většinu svého života v České republice, mají české občanství. Velmi homogenní vzorek tvoří vysokoškoláci a vysokoškolačky, tedy osoby, jež v době sběru dat studovaly vysokou školu nebo již měly ukončené vysokoškolské vzdělání a také již měly zkušenosti na trhu práce. Všichni dotazovaní žijí v současné době v hlavním městě Praze, což ovlivňuje výrazně jejich šance na trhu práce, a tedy i začátky pracovních drah, na které se v textu zaměřujeme. Při popisu vzorku se z důvodu omezeného prostoru věnujeme rodinným biografickým jen velmi stručně v rámci analýzy.

Tabulka 1: Základní popis vzorku – přehled participantek a participantů výzkumu

Přezdívka	Místo	Vzdělání / obor	Věk	Pohlaví	Zaměstnání	Občanství
Nghia	Praha	VŠ (medicína)	24	M	nadnárodní korporace – prodej	ČR
Duc	Praha	VŠ (ekonomický)	21	M	nadnárodní obchodní firma, integrační pracovník, překlady/ tlumočení	ČR/ Vietnam
Cuong	Praha	VŠ (humanitní)	25	M	výuka jazyků s tlumočením	ČR
Hai	Praha	VŠ (humanitní)	25	M	promotérství, novinařina marketing	ČR/ Vietnam
Bao	Praha	VŠ (stavební)	24	M	vedoucí pozice ve stavební firmě	ČR
Nam	Praha	VŠ (ekonomický)	27	M	nadnárodní obchodní firma, doučování vietnamských dětí	ČR
Tuan	Ústí n. L.	VŠ (pedagogický)	28	M	výuka na státní škole	ČR

Nguyet	Praha	VŠ (sociální a ekonomický)	23	F	státní správa	ČR/ Vietnam
Nga	Praha	VŠ (ekonomický)	27	F	audit v nadnárodní korporaci	ČR
Lan	Praha	VŠ (technický)	23	F	programování, IT	ČR
Hoa	Praha	VŠ (medicína)	25	F	výuka ČJ pro cizince	ČR/ Vietnam
Binh	Praha	VŠ (ekonomický)	25	F	nadnárodní firma – účetní	ČR/ Vietnam
Trang	Praha	VŠ (přírodovědný)	23	F	výzkum	ČR / Vietnam
Ngoc	Praha	VŠ (ekonomický)	27	F	bankovní sektor, novinářina	ČR

Omezení a limity výzkumného vzorku

Je patrné, že až na jeden případ žijí v současnosti všechny dotazované osoby v Praze, kde je typicky velice nízká míra nezaměstnanosti, což ovlivňuje analyzovaná zjištění. Většinu komunikačních partnerek a partnerů tvoří potomci migrantů a migrantek první generace, kteří buď studovali, nebo pracovali v bývalé Československé socialistické republice, tj. žili v Československu už před rokem 1989. Můžeme je proto zařadit do skupiny „starousedlíků“ tvořící základ současné vietnamské komunity – tedy těch, kteří přijeli už do bývalého Československa, případně těch, jak uvádí Terreza Freidingerová (2014), kteří přijeli v porevolučních 90. letech. Nejčastěji studovali nebo pracovali v socialistickém Československu, kde se většinou seznámili se svými protějšky. Po uplynutí kontraktu se vrátili do Vietnamu a po roce 1989 využili příležitosti a svých zkušeností a do Československa, případně do České republiky se vrátili jako ekonomičtí migranti a ekonomické migrantky. Znalost prostředí, ale zejména určitá úroveň znalosti češtiny, je významně odlišuje od tzv. nově přichozích migrantů a migrantek z přelomu století. Mohli se zde snáze etablovat, odhadnout potřeby tehdejšího českého/československého trhu a poté vytvořit ideální podmínky pro přivezení dalších členů a členek rodiny, často v rámci slučování rodin. Kromě vyšší míry integrace u tzv. „starousedlíků“ můžeme také předpokládat vyšší sociální status v rámci komunity než u migrantů a migrantek, kteří přišli později (Brouček 2003: 19).

Technika analýzy dat

Při analýze biografických vyprávění jsme vycházely z konceptu kolektivního vyprávění. Jedná se o sbírku příběhů s podobnými tématy, jež sdílejí osoby ze zkoumané skupiny (Cornell 2000). Analýza kolektivních vyprávění nestaví na představě jediného sdíleného příběhu o stejných událostech ve stejném pořadí se stejným vyústěním, ale zaměřuje se na témata sdílená v příbězích většiny členů a členek skupiny. Kolektivní příběh se objevuje nejen jako opakující se zkušenost, ale také jako opakovaná interpretace této zkušenosti a jejího významu (c.d.). Přítomnost kolektivních vyprávění v osobních výpovědích ukazuje na společnou kolektivní identitu (Salzer 1998). Malé příběhy každodenního života hrají důležitou roli ve vyjednávání kolektivních identit (De Fina 2006). Při kódování jsme používaly analytický software Atlas.ti. Nejprve jsme rozhovory kódovaly v režimu otevřeného kódování a kódy jsme dále propojovaly s teoretickým rámováním mnohonásobného znevýhodnění na trhu práce (viz tabulku 2 v příloze).

Prolínání etnicity, genderu a věku v biografických vyprávěních Vietnamek a Vietnamců

Analýza reflektuje pozice mladých Vietnamců a Vietnamek jedenapůlté a druhé generace na trhu práce v České republice, včetně jejich profesní přípravy v jejich kolektivních narativech. Ukazuje se, že významnými faktory ovlivňujícími podobu kolektivních narativů jsou individuální, strukturální a kulturní vlivy. Do individuálních faktorů zahrnujeme v procesu kódování i profesní a studijní volby, které jsou však do velké míry výsledkem působení rodiny a nejbližšího okolí. Jsme si vědomy zjednodušení, neboť modely výchovy ovlivňují kulturní zvyklosti. K těmto skutečnostem přihlížíme v diskusi. U strukturálních faktorů jsou reflektovány dominantní příběhy, kterými komunikační partneři a partnerky vysvětlují svoje zkušenosti s českým trhem práce, nepřinášejí tedy analýzu fungování trhu a podob mnohonásobného strukturálního útlaku v jeho komplexnosti. Kulturní faktory jsou rámovány vyprávěním o stereotypních očekáváních majority vůči osobám vietnamského původu.

Školní výkon a stereotyp pilného vietnamského studenta/ky

Integrace na trh práce je ovlivněna již úspěšnosti ve vzdělávacím procesu. Právě vzdělání představuje ve vietnamské komunitě prioritu. Ve Vietnamu ovlivňuje dosažené vzdělání dítěte pověst celé rodiny: „Rodiče proto vždy chtějí, aby jejich děti studovaly na vysoké škole a dosáhly nejvyššího vzdělání bez ohledu na to, jestli děti chtějí nebo ke studiu mají předpoklady“ (Phung Thi 2006: 138). Dvacetisedmiletý Nam glossuje význam školního úspěchu dětí v očích celé komunity: „*Já jsem byl na gymnáziu v matematické třídě a tam jsem chodil i na olympiády a měl jsem i nějaké umístění. A mezi Vietnamcema se to rychle rozšíří.*“ (Nam, 27 let)

Nam vystudoval vysokou školu ekonomického směru a nyní pracuje v nadnárodní obchodní firmě. Zároveň doučuje vietnamské děti. Otec vyučuje na univerzitě a zároveň vede obchod, ve kterém pracuje maminka. Nam přijel v devíti letech, když zde otec dostal studijní stipendium. Díky této životní zkušenosti může porovnat vzdělávací systém v obou kulturách: „*Tady v Česku je to takové volné, ve Vietnamu vás všichni tlačí, že se musíte hodně dobře učit, musíte mít doučování.*“ (Nam, 27 let) Vietnamští rodiče motivují své děti k výborným studijním výsledkům nejen hodinami doučování. Za neúspěch na školáky čekají v některých rodinách tvrdé tresty. Lan vystudovala technickou vysokou školu a nyní pracuje v oblasti IT. V Čechách se narodila. Rodiče mají obchod s potravinami. Lan má dva mladší bratry, jeden studuje vysokou školu, druhý je na střední škole. Lan vzpomíná na tvrdé výchovné praktiky rodičů: „*My jsme prostě museli donést domů jedničky. Za špatné známky jsem byla bita, hodně bita. Normální české dítě je vychovávané v láskyplném prostředí.*“ (Lan, 23 let)

Hoa studuje v Praze medicínu a přivydělává si výukou češtiny. Je také aktivní ve studentských spolcích. Je z Ústeckého kraje, kde žijí její rodiče. Hoa se tu narodila, stejně jako její dvě mladší sestry. Hoa měla v době školní docházky problémy se šikanou jak ze strany vietnamské komunity, tak české majority. V obou případech vadila její neznalost jazyka. Dostala se do paradoxní situace dvojího tlaku, kdy školní úspěšnost vyžadovala znalost českého jazyka, ale přijetí komunity vyžadovalo znalost jazyka vietnamského:

Já jsem se narodila v [anonymizováno] mezi prvníma Vietnamcema, takže jsem byla asi dost jedinečná. Neuměla jsem pořádně ani česky, ani vietnamsky, tak se mi Češi posmívali, že neumím česky, a Vietnamci se mi posmívali, že neumím vietnamsky. Vždycky se mi tátovi kamarádi posmívali, že ona neumí vietnamsky. A vždycky se mě něco zeptali, a když jsem na to odpověděla špatně, tak se mi posmívali. Když mi bylo šest let a přijel strejda a zkoušel mě, jestli umím psát písmenka A, E, O, potom mi oznámil, že s mojí inteligencí vystuduju maximálně základku, že to dál nedotáhnu, že jsem hloupá. Když jsem byla menší, tak jsem byla šikanovaná. Přišla jsem ze školy a brečela jsem a máma říkala, že jestli chci, aby si mě Češi vážili, tak musím být lepší než oni. Že musím mít samý jedničky, musím se učit, musím být prostě lepší. (Hoa, 25 let)

Na příběhu Hoa, která v době patnáctých narozenin dokonce uvažovala o sebevraždě, se ukazuje, že silný tlak na školní výkon vyvíjejí nejen vietnamští rodiče, ale i široké příbuzenstvo a komunita. Školní výkon se tak v analyzovaných vyprávěních stává jedním ze stěžejních symbolů mezigeneračního konfliktu, typického mezi první a druhou migrantskou generací (Zhou 2009). Rodina migrantů a migrantek se stává územím

sváru mezi světem země původu, reprezentovaným rodiči, a "novým" světem, vycházejícím z kultury země, který prosazuje generace jejich dětí c.d.). Příběhy o tlaku na školní úspěšnost reprezentují zkušenost, díky které vnímají vietnamské děti svoji etnickou příslušnost negativně, nebo dokonce jako nevýhodu. Na autoritativní model výchovy vietnamských rodičů, typický důrazem na výkon a zvýšenou kontrolu s nízkou mírou emocionální podpory a laskavosti poukazuje v kontextu vietnamské migrace do střední a východní Evropy Szymanska-Matusiewicz (2014). Zároveň se tento výchovný styl péče projevuje vysokou mírou angažovanosti rodičů a zasahováním do životních voleb i dospělých dětí (c.d.). Sřtět odlišných modelů výchovy ve vietnamských a českých rodinách formují dominantní narativ o neúměrné zátěži a tlaku, jimž jsou komunikační partneři a partnerky vystaveni oproti dětem z české majority. Identita mladých Vietnamců a Vietnamek je v kontextu školní docházky a školní úspěšnosti konstruována jako protipól zkušenosti české majority, která v jejich očích dostává dostatek prostoru pro vlastní iniciativu, rodiče ji netlačí do výkonů, a naopak vytvářejí emocionálně podpůrné rodinné prostředí.

Výběr budoucího povolání a studium na vysoké škole

Nejen v oblasti školního výkonu, ale také při výběru studijního oboru se dostávají mladí Vietnamci a Vietnamky pod silný tlak rodiny i celé komunity. Bez ohledu na gender si volí společensky dobře situovaná a ekonomicky výnosná povolání. Kládou důraz na prestiž studijního oboru, který v budoucnosti zajistí sociální mobilitu směrem vzhůru (*upward mobility*; Portes, Zhou 1993). David Card (2005) vnímá u jedenapůlté a druhé generace migrantů a migrantek úspěšnost ve vzdělávacím systému jako měřítko integrace. Mladí Vietnamci a Vietnamky z našeho vzorku se zároveň vůči očekáváním rodičů a komunity vymezují, současně však jejich hodnoty a postoje integrují a přizpůsobují jim studijní a profesní dráhy. Nghia, student medicíny, pracuje v nadnárodní korporaci. Přijel ve dvou letech, rané dětství prožil v Karlovarském kraji, od střední školy žije v Praze. Má o téměř deset let mladšího bratra. Rodiče mají zprostředkovatelskou firmu. Nghia chtěl být původně vědcem, na střední škole exceloval ve fyzikálních olympiádách, nakonec zvolil medicínu, což popisuje jako výsledek tlaku rodičů: „Rodiče jsou takoví pragmatičtí, tak ne že by jim to nějak extra vadilo, že chci dělat vědu, ale třeba zrovna máma do mě hustila, že to není nějak ekonomicky významně placeno. Je to zároveň o prestiži, protože ve vietnamský kultuře si lidé velice váží lékařů nebo právníků.“ (Nghia, 24 let)

V jiných příbězích se objevuje důraz na vlastní aktérství, určitou svobodu rozhodování o své budoucí profesi. To je dáno větší informovaností mladých migrantů a migrantek, danou vyšší mírou akulturovanosti, jak poukazuje Lan: „Naši chtěli určitě, abych šla na vejšku, a ponechali na mém rozhodnutí, co si vyberu, protože už mi v tomhle docela věřili a podle mě ani neměli takový přehled o těch vejškách tady

v Čechách. A požadovali vlastně jen to, aby to byla státní a technicky nebo ekonomicky zaměřená." (Lan, 23 let)

Narativy o výběru studijního oboru zároveň dobře demonstrují, že proces vytváření identity se děje mezi dvěma kulturami, tedy kulturou Vietnamu jako země původu a kulturou českou. Ukazuje se, že akulturace je dvojdimenzionální proces, ve kterém se vztahy k tradiční etnické kultuře a nové, dominantní kultuře vzájemně prolínají (Phinney et al. 2001). Studentky a studenti vietnamského původu v našem vzorku zároveň následují doporučení svých rodičů ve volbě povolání a ve stejnou chvíli jsou v pozici glosátorů těchto voleb z pohledu české majority. Volba povolání do určité míry odráží nedostatek kulturního kapitálu rodičů, kteří nejsou dobře integrováni, a tak nemohou dát svým dětem dostatek informací o různých profesních volbách. V komunitě se proto projevuje jistá uniformita voleb, která se týká nejen první generace ve volbě předmětu podnikání, ale i jejich dětí ve volbě profesí.

Velký důraz kladený na úspěch a prestižní výkony je podle výpovědí mladých Vietnamců a Vietnamek opět výsledkem syntézy vietnamské kompetitivní kultury a migrantské zkušenosti. Rodiče předávají svým dětem negativní zkušenost útlaku a znevýhodnění ve snaze zajistit jim lepší pozici v české společnosti. Nguyet vystudovala dvě vysoké školy a v době sběru dat pracovala ve státní správě. Narodila se v Praze vysokoškolsky vzdělaným rodičům, kteří tu studovali. Má mladší, osmnáctiletou sestru. Nguyet přidává další dimenzi úspěchu a tou je možnost konkurovat české majoritě: „Celý život jsem byla vychovávána v tom smyslu, že musím být lepší než Češi [...], že až budu na nějakém pracovním pohovoru, tak musím dokázat, že jsem lepší než všichni ostatní, protože když budou mít dva stejně schopné lidi a jeden bude Čech a druhý Vietnamec, tak si vždycky vyberou toho Čecha.“ (Nguyet, 23 let) Pragmatický přístup k volbě profesního směřování se ukazuje také u zahraničních stáží. Nga vystudovala ekonomický obor a nyní pracuje v auditorské firmě. V dětství žila v severních Čechách, rodiče přijeli do ČR po roce 1989 a podnikají v obchodě. Nga je nejstarší ze čtyř dětí. I její mladší sestra je na vysoké škole a bratr a nejmladší sestra na střední. Nga si vybírala stáž tak, aby mohla vylepšit svoje CV: „Za prvé jsem chtěla zkusit, jaké to je studovat v cizině. Ale hlavně jde o to, že [...] jsem koukala na nabídky práce, a u většiny velkých firem je jeden z požadavků mít stáž nebo studium v zahraničí aspoň ten semestr.“ (Nga, 27 let) Mladí Vietnamci a Vietnamky z našeho vzorku excelují ve vědomostních olympiádách, studují prestižní obory vysokých škol a naplňují stereotyp pilné/ho, poslušné/ho, disciplinované/ho Asiata/ky. Grazyna Szymanska-Matusiewicz (2014) v souvislosti se stejným chováním vietnamské komunity v Polsku mluví o modelu „ideální menšiny“, významně se lišící od jiných etnicit, například mladých romského původu.

Počátky pracovních drah – brigády

Všichni muži a všechny ženy z našeho vzorku měli zkušenost s brigádami nebo zaměstnáním při studiu. Důležitým faktorem, který komparativně zvýhodňuje mladé Vietnamky a Vietnamce oproti majoritě, je etnicita, konkrétně znalost jak českého, tak vietnamského jazyka a gender. Zatímco muži pracovali na pozicích v call centru nebo jako interkulturní pracovníci/zprostředkovatelé, ženy pracovaly ve feminizovaných oborech jako hostesky, barmanky nebo sekretářky. Díky znalosti českého jazyka a orientaci v českém prostředí zastávali mladí Vietnamci a mladé Vietnamky v dětském věku roli tlumočnicků. Nejprve pro své rodiče a později i pro širší komunitu. Někteří z nich později své zkušenosti dále využívali profesně a začali pracovat jako interkulturní pracovníci a pracovnice buď v neziskovém sektoru, nebo pokračovali ve zprostředkovatelské živnosti, které se naučili u svých rodičů, vietnamských starousedlíků (viz výše). Duc, jednadvacetiletý student diplomacie, přišel do Prahy ze severu Čech. Rodiče se zde poznali, tady se narodil Ducův starší bratr. Rodiče pak nuceně odcestovali zpět do Vietnamu a vrátili se do Česka, když byly Ducovi tři roky. Rodina má prodejnu s textilem, starší bratr se vydal také cestou drobného podnikání. Duc využívá znalost z podnikání rodičů jako integrační pracovník: *„Od mých sedmnácti, osmnácti jsem se zapojil do podnikání s vyřizováním pobytové agendy a to mi pomohlo, abych získal značné zkušenosti, které využívám teď.“* (Duc, 21 let)

Čtyřicetiletý Hai vidí institut zprostředkovatelství spíše kriticky: *„Vietnamci se mezi sebou hodně vykořisťují. Z těch, kteří umí jazyk nebo jsou ze starších generací, se stávají strašně bohatí lidi díky tomu, že zařizují styk s úřady těm, co neumí jazyk. Ti jim uvěří, že to zařídí rychle. A přitom kdyby si to udělali sami, tak by to vyšlo úplně na stejno.“* (Hai, 24 let) Hai studuje humanitní obor na vysoké škole. Rodiče mají obchod v malém městě v Karlovarském kraji. Hai má mladšího bratra (13 let), jenž se tu narodil. On sám sem přijel ve čtyřech letech. Ve Vietnamu strávil část středoškolské docházky, když se rodiče vrátili na několik let do své domoviny. Léta strávená ve Vietnamu zúročil nyní ve svém podnikání – využil současného zájmu o svou rodnou zemi a založil si malou cestovní agenturu a pořádá cesty po jihovýchodní Asii.

Jako důležitý faktor, který komparativně zvýhodňuje mladé Vietnamky a Vietnamce, se tedy ukazuje znalost vietnamského jazyka a kultury. Binh vystudovala ekonomický obor, nyní pracuje jako účetní v nadnárodní firmě. Narodila se ve Vietnamu, sem přijela, když jí byly tři roky. Celý život žije v Praze. Rodina má stánek. Její dva bratři jsou o více než deset let mladší. Popisuje, že vietnamský původ může být výhodou i omezením:

Teprve v mé generaci čeští zaměstnavatelé začali zaměstnávat vietnamské studenty. Takže na začátku to přijetí nebylo úplně vřelé. Cítila jsem, že by radši Čecha než Vietnamce. Ale teď právě proto, že je nás tady hodně, tak Češi zase na některých

pozicích dávají přednost někomu s vietnamštinou, protože může komunikovat jak ve vietnamštině, tak v češtině. Tak teď právě vidím dost svých spolužáků, kamarádů i vrstevníků pracovat někde v české firmě nebo na poště. (Binh, 26 let)

V souvislosti se stále větší integrací mladé generace Vietnamců a Vietnamek se často projevuje určité odcizení vůči starší vietnamské generaci a vzniká mezi nimi také jistá jazyková bariéra, přičemž migranti a migrantky jedenapůlté generace mnohdy označují češtinu jako „mateřský jazyk.“ Cuong vystudoval humanitní obor na vysoké škole. Zabývá se výukou jazyků a tlumočením. V Čechách žije od čtyř let. Rodiče se tady seznámili před rokem 1989. Cuong má mladšího bratra, kterému je devět let a narodil se již v Čechách. Má české i vietnamské občanství. Jako lingvista vnímá silně význam jazyka pro formování národní identity: *„Češtinu mám jako rodný jazyk. Je to určitě jazyk, ve kterém přemýšlím. Je to můj nejsilnější jazyk. S tím, že vietnamštinu jsem si zachoval díky komunikaci doma, v rodině. Takže pro mne není problém se mezi těmito jazyky pohybovat.“* (Cuong, 25 let)

Lauren E. Duncan (2002) spojuje vyšší vzdělání s rostoucí schopností „etnického uvědomění“. Vysoce vzdělaní migranti a migrantky se reflexí podřadné pozice etnických menšin, i zkušeností s vlastní diskriminací, stávají citlivější na diskriminaci a v důsledku více zdůrazňují svoji etnickou identitu jako hodnotu (c.d.). Někteří mladí Vietnamci a Vietnamky v našem vzorku chápou práci využívající znalost vietnamštiny nebo práci ve vietnamském kolektivu jako jakýsi návrat ke kořenům, obohacení a prohloubení znalosti vietnamské kultury, kterou nepovažují za dostatečnou. Tuan pracuje v Ústeckém kraji jako pedagog, což je obor, který vystudoval. Tuan se v ČR narodil a má mladší sestru. Tuan pracoval ve vietnamském bufetu, aby získal kontakt s vietnamskou kulturou: *„Chvilí jsem dělal jako kuchař nebo jako pokladní v bufetu. Zase nějakým směrem mě to obohatilo, protože jsem byl zase mezi Vietnamci, takže to bylo fajn.“* (Tuan, 28 let) Současně cítí potřebu posilovat svoji vietnamskou identitu a zejména znalost vietnamštiny, což při výuce vietnamských studentů uskutečňuje.

Aby mohli mladí Vietnamci a Vietnamky trávit většinu času učení, je ve vietnamských rodinách běžné, že rodiče své dospělé, ale studující děti plně finančně podporují. Práce při studiu se setkává s kritikou nejen u rodičů, ale takový krok odsuzuje často celá lokální komunita. Obvyklou brigádou od dětství je pomoc v rodinném podniku, za tu ale nedostávají děti vždy zaplacení. V případě brigád při studiu se projevuje genderová nerovnost, neboť tlak na to, aby studující děti nepracovaly, zažívaly v našem vzorku více ženy než muži. Protože placená práce je také zdrojem nezávislosti, bývají ženy v našem vzorku rovněž pod větším tlakem a kontrolou rodiny a komunity. Bydlí buď až do konce studia u svých rodičů, nebo u příbuzných. Lan popisuje, jak její rodina na severu Čech reaguje na to, že při studiu pracuje: *„Vždycky když jedu domů, tak se ptají, jestli už jsem podala výpověď. [...] Já vím, že to zní hrozně komicky, každý*

český rodič by byl rád, když by jeho potomek začal pracovat. Máma o tom mluvila se svými kamarádkami a ty jí říkaly, ať mi to rozmluví. To samé i táta probíral se svými kamarády. Řešili to hrozně moc všichni v komunitě.” (Lan, 23 let)

Ukazuje se, že komunikační partnerky vietnamského původu zůstávají více než muži navázány na patriarchální struktury země původu. Podobně autorka In-Sook Lim (1997) na příkladu migrantek korejského původu ukazuje, že genderová hierarchie výrazně ovlivňuje přístup rodičů k dětem. Dívky jsou na rozdíl od potomků mužského pohlaví drženy kromě docházky do školy v domácnosti a jejich úkolem je podílet se na domácích pracích, zatímco synům je dána větší volnost a svoboda rozhodování. Výzkumy zaměřené na mezigenerační konflikt ukázaly, že čím větší je míra přijetí kultury hostitelské země, tím větší kritice jsou vietnamští mladí, zvláště dívky, vystaveni ze strany rodičů (Choi et. al 2008). Je to dáno důrazem na kolektivistické hodnotové směřování vycházející z konfuciánské tradice. V rámci těchto hodnot je zdůrazňován význam: a) kolektivních potřeb nad potřebami individuálními, b) harmonie s rodinou a komunitou jako hlavní priority, c) prevence chování, které by uvalilo rodinu do hanby, d) poslušnost dětí vůči rodičům (Zhou 2009). Toho rodiče dosahují právě autoritativním výchovným stylem.

V příbězích žen se na rozdíl od mužských narativů objevují zkušenosti se získáním práce na základě exotického vzhledu nebo stereotypu o pracovitých a skromných Asiatkách. Ukazuje se, že stereotyp spojený s genderovou rolí a etnicitou se překlápí do praxe přijímání žen vietnamského původu do specifických profesí. Vzhledem k tomu, že motivací bylo dále to, že se jedná o studentky, které jsou pilné a zároveň je nemusí příliš platit, jednalo se o příklad zneužívání (Browne, Misra 2003). Zkušenost stereotypizace kvůli vzhledu a původu měla například třiačacetiletá Trang, když pracovala jako barmanka. Trang studuje přírodní vědy a pracuje ve výzkumu. Je ze západních Čech. Oba dva rodiče se sem dostali za komunismu za odměnu – otec matky padl ve vietnamské válce, bratr otce měl vysoké postavení a dobré kontakty v komunistické straně. Po seznámení odešli do Německa, kde se vzali a narodila se jim Trang. Když bylo Trang čtyři a půl roku, vrátili se kvůli přísnějším migračním zákonům v Německu do ČR. Trang má mladšího bratra, který končí střední školu: „*Majitel podniku si vybíral čistě jenom Vietnamky. Protože se mu osvědčily, že jsou pracovité, navíc tím, že to jsou studentky, tak nechťejí tak vysoký honorář.*” (Trang, 23 let) V této souvislosti Patricia H. Collins (2000) mluví o takzvaných „obrazech jako nástrojích kontroly“, jež znevažují a objektivizují ženy odlišné barvy pleti, a tak omlouvají jejich etnickou a genderovou podřízenost. Tyto obrazy útlaku jsou součástí procesu zdůrazňování jinakosti (*othering*), ve kterém dominantní skupina definuje podřízenou skupinu pomocí kategorií a představ, jež ji vykreslují jako nedostatečnou. V těchto obrazech útlaku jsou asijské ženy vykreslovány jako superfeminní, tedy pasivní, slabé, tiché, výrazně submisivní, úslužné a sexuálně k dispozici mužům (Espiritu 2001).

Vstupy na trh práce – vietnamský původ jako výhoda i možná past

Ze statistického hlediska je vietnamská populace v České republice naprostým fenoménem. Devadesát procent zaměstnaných osob vietnamského původu je registrovaných jako živnostníci (ČSÚ 2017). Ondřej Hofírek a Michal Nekorjak vkládají kořeny vzniku tzv. migrantské ekonomiky českých Vietnamců do kontextu proměn po roce 1989. Zrušení vládních dohod mezi Československem a Vietnamem donutilo Vietnamce k hledání nového způsobu, jak legalizovat svůj pobyt. Nejvhodnějším řešením se ukázalo získání živnostenského oprávnění, protože „jejich stará pracovní místa zmizela a na nová v rámci obecného trhu práce v Česku nedosáhli“ (Hofírek, Nekorjak 2009: 164). Tento model sebezaměstnání je tak reprodukován posledních téměř třicet let. Na druhou stranu mladí Vietnamci, kteří v Čechách vyrostli a prošli českým vzdělávacím systémem, hledají profesní uplatnění v jiných profesích a sektorech, než kde působí jejich rodiče.

Řada mladých lidí vietnamského původu v našem vzorku preferuje práci mimo vietnamskou diasporu. Spíše by volili mezinárodní firmu nebo zahraniční firmu. Důvodů uvádějí několik, vedle přísné hierarchie, která panuje ve vietnamských podnicích, jim není blízký systém rozdělování pozic často podle osobních vazeb, a ne podle kompetencí jednotlivců. *„U té evropské firmy máte nějakou pozici a podle toho kompetence. Ale u vietnamské firmy ty kompetence jsou podle toho, jaké máte vazby. Čili v tomhle směru bych v takové firmě nerad pracoval.“* (Cuong, 25 let) Stejně tak nebyla ve vietnamské organizaci spokojená Nguyet, která se nemohla smířit s jinou organizační kulturou:

[...] po těch letech, co jsem strávila v české Asociaci (anonymizováno, pozn. autorky), která je hodně profesionálně vedená, tak mně hrozně nevyhovoval způsob, jakým byla vedená ta vietnamská a jak pracovali vietnamští pracovníci. Samozřejmě nemůžu říct, jestli to je kvůli tomu, že to byli Vietnamci. Byla mezi nima i jedna Češka, která měla podobnou pracovní morálku. Mně nevyhovovala ta nesystematičnost. Když jsem měla svolání Asociace, tam to fungovalo tak, že když se řeklo: Od sedmi je schůzka, tak byla od sedmi. Ale ve vietnamské se řeklo, že bude od sedmi schůzka, všichni přišli v půl osmý, potom se půl hodiny vařila káva, čaj, další půl hodiny se tlachalo o nesmyslech, a během toho se řekly tři pracovní věci. (Nguyet, 23 let)

Druhou a jedenapůltou generaci z našeho vzorku lákají ekonomicky zajištěné a společensky prestižní profese v bankovním sektoru, medicíně a právu. Vzhledem k tomu, že tyto parametry splňují spíše mužsky dominantní obory, lišily se mladé Vietnamky od české majority, kde si žena a muži volí genderově stereotypní profese. Vzhledem k volbě povolání můžeme předpokládat, že si tyto vietnamské ženy vybu-

dují lepší pozici na trhu práce než mnohé mladé ženy českého původu. Vietnamský původ se tedy stává v tomto kontextu komparativní výhodou. Ačkoli obraz pracovitě Asiatické některé komunikační partnerky zpochybňují, zároveň jej jako Lan internalizují jako pozitivní obraz vietnamské komunity. Lan jej shledává výhodným, dokonce jako projev pozitivní diskriminace: *„Taky jsem se setkávala s takovou tou pozitivní diskriminací, že jsou Vietnamci hodně pracovití a výkonní, a já jsem sice byla, ale mám to asi díky rodičům, že mě takhle vycepovali. Když jsme v práci vtipkovali, tak se mí kolegové zmínili o tom, že jsem vlastně mohla pracovat za dva a mít to odbyty během hodiny, dvou. Těší mě, že jsou tu Vietnamci vnímání jako pracovití lidé. Ale znám holky nebo i kluky, kteří pracovití nejsou.“* (Lan, 23 let) Čtyřřadvacetiletý Bao studuje stavební fakultu a již si našel práci v oboru – manažerskou pozici ve stavební firmě. Jeho rodiče byli ve Vietnamu učitelé, v Čechách se živili stánkařským prodejem. Později investovala Baoova rodina do nemovitostí, nyní se živí jejich pronájmem. Bao, který se v Čechách narodil, je prostřední ze tří dětí, má ještě starší a mladší sestru. Ve svém příběhu ukazuje vietnamskou pracovní morálku v praxi: *„Můj den většinou vypadá tak, že vstanu v šest, [...] po práci chodím do knihovny, tam sedím do dvanácti, do jedny v noci a pak jdu spát.“* (Bao, 24 let)

Ačkoli je z výše uvedených příkladů zřejmé, že vietnamský původ může být pro určité pozice na trhu práce výhodou, současně se může stát z dlouhodobého hlediska pastí, do které se migranti a migrantky dostanou právě kvůli své etnicitě (Lin 1999). Místo toho, aby se jednotlivci vzestupně posouvali na prestižnější a lepší pozice, mohou ustrnout na pracovních pozicích, jež díky své etnicitě snadno získají. Současně je pro ně obtížné posunout se na pozice, které s jejich etnickým původem nesouvisí. Hai má zkušenost s tím, že etnicita může být výhodou i pastí: *„Takže jsem si našel (práci) a zjistil jsem, že my jako Vietnamci máme uplatnění navíc v tom, že umíme vlastní jazyk. Velký plus je, že Vietnamci jako maloobchodníci jsou pro firmy zajímavými klienty, protože ovládají maloobchodní trh. Práce je tedy dost, ale na druhou stranu je to furt to samý, furt samý obchodák anebo callcentrum a podobně, nic zajímavějšího.“* (Hai, 25 let)

Ačkoli Nan Lin (1999) mluví v souvislosti s profesní pastí primárně o marginalizovaných a špatně placených pozicích, v případě mladých Vietnamců a Vietnamek tomu tak být nemusí. Pozice, které se pro ně mohou v budoucnosti stát pastí, nejsou nutně marginalizované nebo špatně placené. Jejich úskalím je spíše zacyklení se v opakujících se typech zaměstnání, jež vyžadují etnický původ, znalost jazyka a kultury. Je otázkou, jak se svou pracovní dráhou naši mladí respondenti a respondentky v budoucnu naloží. Nemůžeme předvídat, zda se pro ně jejich původ nakonec stane na pracovním trhu negativem, nebo spíše výhodou. Nicméně už v tuto chvíli je zřejmé, že mladí Vietnamci a Vietnamky plně využívají svůj etnický potenciál ve volbě prvních prací a brigád, neboť jim v některých případech jejich původ a zejména znalost

vietnamštiny přinášejí nesporné výhody. Na druhou stranu v oblasti prací, které nemají nic společného s jejich původem, narážejí na diskriminační praktiky při přijímacím řízení. Přesto, že zdůrazňují svou integrovanost do české společnosti, pociťují svou jinakost oproti české majoritě a vnímají ji jako původce znevýhodnění. Duc, jenž má dvojí občanství, reflektuje význam toho statusu na pozici na trhu práce v kontextu diskriminace migrantů: *„Teď už jsem občan ČR, mám dvojí občanství, ale dříve, když jsem hledal brigádu v jakýmkoliv oboru, tak jsem spatřoval náznaky, že by mohl být problém, že jsem jiný etnicity. Nebo případně, že nejsem občan ČR. Nechci říkat, že mi někdo na rovinu řekl, jsi Vietnamec, tak tě nezaměstnáme, ale ty náznaky tam byly.“* (Duc, 21 let)

Skutečnost, že vzdělání migranti a migrantky druhé generace trpí znevýhodněním na trhu práce, bývá vysvětlována nedostatkem sociálního kapitálu specifického pro hostitelskou zemi (Portes, Rumbaud 2001). To ale není případ mladých lidí vietnamského původu. Jsou akulturovaní díky výchově českými chůvami. Mají dostatek kontaktů na českou majoritu i informací o fungování českého trhu práce (Souralová 2014a). V jejich případě znevýhodnění vyplývá z diskriminačních praktik českých zaměstnavatelů, zaměstnavatelek a institucí. To se stává podle Burstein (1994) zvláště tehdy, když jsou příslušníci migrantské komunity na první pohled odlišní od majoritní populace hostitelské země. I proto preferují mladí Vietnamci a Vietnamky v našem vzorku práci v mezinárodních společnostech, kde je multikulturní prostředí.

Diskuse a závěr

Cílem článku bylo zmapovat dominantní témata v biograficko-narativních vyprávěních o profesních startech mladých migrantů a migrantek vietnamského původu druhé a jedenapůlté generace, kteří mají vysokoškolské vzdělání. V perspektivě intersekcionalního přístupu jsme se zaměřily na kolektivní příběhy o znevýhodnění daném nízkým věkem, genderem, etnicitou ve vzájemné interakci u skupiny, která na první pohled, vzhledem k dosaženému vzdělání, působí jako „vítězi integrace“. Ukázalo se, že intersekcionalním přístupem lze postihnout, jak možné osy znevýhodnění paradoxně přinášejí výhody na trhu práce. Dominantním tématem vyprávění byl důraz kladený na rámování etnického původu jako neutrální nebo pozitivní charakteristiky v procesu integrace na pracovní trh. Sdílenou zkušeností a strategií integrace na trh práce v příbězích komunikačních partnerů a partnerek bylo uplatňování znalosti vietnamské kultury a vietnamštiny jako komparativní výhody. Výsledkem života a vytváření identity v migrantském prostředí je zvolení si několika etnicit (v tomto případě vietnamské a české) a vybírání si mezi nimi než volba jedné nebo druhé (Svobodová, Janská 2016). Podobně se v kolektivních vyprávěních objevuje reflexe stereotypu „pracovitého Asiata / pracovitě Asiátky“ sdíleného majoritou. Tento stereotyp

se objevuje jako protnutí etnicity a pozice na trhu práce, na rozdíl od genderových očekávání však zahrnuje jak muže, tak ženy. Zdá se tedy, že v intersekci etnicity, pracovitost a gender se stává dominantní kategorií připisanou určitému etniku, v tomto případě osobám vietnamského původu, pracovitost, a menší důraz je kladen na genderovanost kategorie pečlivost/pracovitost, kdy tyto charakteristiky bývají připisovány primárně ženám. Přesto však stereotyp byl v souvislosti s očekáváním zaměstnavatelů a zaměstnavatelek reflektován převážně v příbězích mladých žen v našem vzorku. Zdá se tedy, že zde se etnicita prolíná s genderovým stereotypem, který se sexualizovanou představou orientálního vzhledu slouží ve výpovědích mladých Vietnamek jako platforma pro vykořisťování ve formě vysoké intenzity práce a nízké finanční odměny (srov. Browne, Misra 2003; Espiritu 2001).

Vysoká škola představuje u migrantů a migrantek důležitý nástroj sociální mobility. Bez ohledu na genderovou identitu Vietnamci a Vietnamky v našem vzorku volí strategii získání co nejvyššího kulturního kapitálu, tedy co nejvyššího vzdělání v prestižních oborech. Tím se odlišují od českých mladých lidí s rodiči pracujícími v obchodě a získávají možnost překonat potenciální znevýhodnění a vymanit se z pasti migrantských povolání (srov. Thompson, Crul 2007). Značné ambice a důraz na vzdělání jsou dány kulturně rámovaným tlakem ze strany rodičů i celé komunity (Kocourek, Pechová 2006). Je to umocněno ještě kulturním odkazem důrazu na disciplínu a školní výkon, které vstupují jako další charakteristika určující pracovní a studijní dráhy dotazovaných. V migračních studiích bývá za jeden z hlavních ukazatelů úspěšné integrace považován školní výkon a dosažené vzdělání dětí z druhé generace, a to především ve srovnání s jejich vrstevníky a vrstevnicemi z hostitelských zemí a s první generací imigrantů a imigrantek. Portes a Rumbaut (2001) však doporučují nepřeceňovat význam vzdělání, neboť sociální kapitál mimo školu nebo zaměstnání mohou být určující pro přetrvávající exkluzi z většinové společnosti a udržování se v migrantských nikách společnosti. Naše poznatky o snaze profesně růst do atraktivních povolání neodpovídají empirickým zjištěním, která ukazují na marginalizaci a znevýhodnění etnických skupin druhé generace. Na druhou stranu studie segregace v zaměstnání poukazují na to, že se koncentrace rasových a etnických skupin liší podle regionu a také oboru (Tomaskovic-Devey et al. 2006). Je tedy možné předpokládat, že nízká míra nezaměstnanosti v městě Praze, kde migranti a migrantky z našeho vzorku v současnosti žijí, přispívá k tomu, že je jejich strategie integrace na trh práce úspěšná. Není jasné, jak se bude jejich pracovní dráha dále vyvíjet a zda osy etnického, genderového a kulturního znevýhodnění ovlivní například jejich vstup do vedoucích pozic. To by se mělo stát předmětem dalšího výzkumu.

Z analýzy vyplývá, že potencionální znevýhodnění nebo útlak navázaný na vietnamský původ může v kombinaci s jinými charakteristikami otevřít cestu k ocenění, společenskému postavení nebo možnostem na trhu práce, jež nejsou dostupné oso-

bám s jinými kombinacemi identit. Mladí Vietnamci a Vietnamky nemají při studiu vysoké školy problém se sháněním práce a brigád, nicméně všichni zastávali pozice, které určitým způsobem souvisely s jejich vietnamským původem. Na druhou stranu se tato výhoda etnicity může obrátit v nevýhodu a respondenti a respondentky mohou spadnout do pastí pracovních pozic souvisejících právě s jejich původem (Lin 1999). Kromě toho se někteří z nich setkali právě kvůli svému nečeskému původu s diskriminací při výběrových řízeních na pracovní místa, jež nevyžadovala výše uvedené schopnosti a znalosti související s jejich původem. I proto vyhledávají prostředí mezinárodních firem s multikulturním prostředím.

Mladí migranti a migrantky musí čelit specifickým životním překážkám, které jim klade jejich etnický původ. Nejen při začleňování do majoritní společnosti, ale také při střetu s očekáváními původní etnické skupiny. Jejich výpovědi, v nichž se vymezují vůči vietnamské menšině, ukazují na to, jak genderované etnické kategorie (vietnamský muž / vietnamská žena) v kombinaci s rasovým původem (asijský muž původem z Vietnamu, asijská žena původem z Vietnamu) představují klíčové zdroje diskriminace, neboť integrace do české společnosti inherentně zahrnuje kritické vymezení se vůči původní etnitě nebo její plné odmítnutí.

Přesto, že se jedná v českém prostředí o zatím unikátní sondu do problematiky vstupu jedenapůlté a druhé generace vietnamských mužů a žen na trh práce, závěry jsou omezeny tím, že se jedná o kvalitativní vzorek osob žijících primárně v Praze a majících vysokoškolské vzdělání, a nelze je tedy zobecňovat na celou populaci. Výsledky by se mohly lišit v případě rozšíření analýzy i na jejich vrstevníky a vrstevnice mimo vysokoškolské a pražské prostředí.

Literatura

- Acker, J. 1990. „Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations.“ *Gender & Society*, Vol. 4, No. 2: 139–158.
- Acker, J. 2006. „Inequality Regimes: Gender, Class, and Race in Organizations.“ *Gender & Society*, Vol. 20, No. 4: 441–464.
- Ashmore, R. D., Deaux, K., McLaughlin-Volpe, T. 2004. „An Organizing Framework for Collective Identity: Articulation and Significance of Multidimensionality.“ *Psychological Bulletin*, Vol. 130, No. 1: 80–114.
- Baca Zinn, M., Thornton Dill, B. 1996. „Theorizing Difference from Multiracial Feminism.“ *Feminist Studies*, Vol. 22, No. 2: 321–331.
- Bernard, J., Mikešová, R. 2014. „Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, roč. 50, č. 4: 521–545.
- Brouček, S. 2003. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

- Brouček, S. 2016. *The Visible and Invisible Vietnamese in the Czech Republic. The Problems of Adaptation of the Modern-Day Ethnic Group in the Environment of the Czech Majority*. Prague: Institute of Ethnology CAS.
- Browne, I., Misra, J. 2003. „The Intersection of Gender and Race in the Labor Market.“ *Annual Review of Sociology*, Vol. 29: 487–513.
- Burstein, P. 1994. *Equal Employment Opportunity: Labor Market Discrimination and Public Policy*. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter.
- Card, D. 2005. „Is the New Immigration Really So Bad?“ *The Economic Journal*, Vol. 115, No. 507: 300–323.
- Castles, S., Korac, M., Vasta, E., Vertovec, S. 2001. *Integration: Mapping the Field*. Report of a project carried out by the Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre. University of Oxford.
- Castles, S. 2011. „Migration, Crisis, and the Global Labour Market.“ *Globalizations*, Vol. 8, No. 3: 311–324.
- Collins, Hill, P. 2000. *Black Feminist Thought*. New York: Routledge.
- Cornell, S. 2000. „That’s the Story of Our Life.“ Pp. 41–53 in Spickard, P., Burroughs, J. (eds.). *We Are a People: Narrative and Multiplicity in Constructing Ethnic Identity*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Crul, M., Schneider, J. 2010. „Comparative Integration Context Theory: Participation and Belonging in New Diverse European Cities.“ *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 33, No. 7: 1249–1268.
- Český statistický úřad. 2017. *Cizinci v České republice*. Praha. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents10180/45709982/29002717.pdf770a1c14-6ea7-4c47-831e-3936e3ca1ab3?version=1.2>
- De Fina, A. 2006. „Group Identity, Narrative and Self-presentations.“ Pp. 351–375 in De Fina, A., Schiffrin, D., Bamberg, M. (eds.). *Discourse and Identity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Drbohlav, D. 2011. „Immigration and Integration of Foreigners in Czechia: Some Thoughts on the Country’s Migration Transition from a David to a Near Goliath.“ *Geografie*, roč. 116, č. 4: 401–421.
- Duncan L. E. 2002. „Motivation for Collective Action: Group Consciousness as Mediator of Personality, Life Experiences, and Women’s Rights Activism.“ *Political Psychology* Vol. 20, No. 3: 611–635.
- Espiritu, Y. L. 2001. „„We Don’t Sleep around Like White Girls Do’: Family, Culture, and Gender in Filipina American Life.“ *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, Vol. 26, No. 2: 415–440.
- Freidingerová, T. 2014. *Vietnamci v Česku a ve světě: Migrační a adaptační tendence*. Praha: SLON.
- Heckmann, F. (ed.). 2008. *Education and the Integration of Migrants: Challenges for European Education Systems Arising from Immigration and Strategies for the Successful Integration of Migrant Children in European Schools and Societies. (NESSE Analytical Report 1)*. Bamberg: Europäisches Forum für Migrationsstudien (efms) Institut an der Universität Bamberg. Dostupné z: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-192500>.

- Ho, J., Birman, O. 2010. "Acculturation gaps in Vietnamese immigrant families: impact on family relationships." *International Journal of Intercultural Relations*, Vol. 34, No. 1: 22–23.
- Hofírek, O., Nekorjak, M. 2009. „Vietnamští imigranti v českých velkoměstech – integrace přistěhovalců z Vietnamu.“ Pp. 160–197 in Rákoczyová, M., Trbola, R. (eds.). *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: SLON.
- Choi et al. 2008. „Intergenerational Cultural Dissonance, Parent–Child Conflict and Bonding, and Youth Problem Behaviors among Vietnamese and Cambodian Immigrant Families.“ *Journal of Youth and Adolescence*. Vol. 37, No. 1: 85–96.
- Choo, H. Y., Ferree, M. M. 2010. „Practicing Intersectionality in Sociological Research: A Critical Analysis of Inclusions, Interactions, and Institutions in the Study of Inequalities.“ *Theory and Society*, Vol. 28, No. 2: 129–149.
- Janská, E., Průšvicová, A., Čermák, Z. 2011. „Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců v Česku: příklad základní školy Praha-Kunratice.“ *Geografie*, roč. 116, č. 4: 480–496.
- Jirka, L. 2017. „Transnacionální rodina: Děti z ukrajinského krajanského spolku Stromovka na českých středních školách a cross-border péče rodičů.“ *Český lid*, roč. 104, č. 1: 81–98.
- Kaufmann, J. C. 2010. *Chápající rozhovor*. Praha: SLON.
- Kocourek, J. 2008. „Podmíněnosti současné migrace Vietnamců do Česka.“ Pp. 233–245 in Drbohlav, D. (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum.
- Kocourek, J., Pechová, E. (ed.) 2006. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Praha: H&H + Klub Hanoi.
- Kostecká, Y., Kostecká, T., Kohnová, J., Pokorná, K., Vojtíšková, K., Šimon, M. 2013. *Žáci cizinci v základních školách: Fakta, analýza, diagnostika*. Praha: Pedagogická fakulta UK.
- Křížková, A., Formánková, L. 2014. „Intersekcionalní perspektiva zkoumání dopadů krize na životní dráhy v ČR: gender, třída, věk (a rodičovství).“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 15, č. 2: 61–76.
- Kušniráková, T., Plačková, A., Tran Vu, V.A. 2013. *Vnitřní diferenciací Vietnamců – pro potřeby analýzy segregace cizinců z třetích zemí. Výzkumná zpráva – rozšířená verze*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj.
- Lim, I.-S. 1997. „Korean Immigrant Women's Challenge to Gender Inequality at Home: The Interplay of Economic Resources, Gender, and Family.“ *Gender & Society*, Vol. 11, No. 1: 31–51.
- Lin, N. 1999. „Social Networks and Status Attainment.“ *Annual Review of Sociology*, Vol. 25: 467–487.
- Martínková, Š. 2008. „Sociabilita vietnamského etnika v Praze.“ Pp. 167–211 in Uherek, Z. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Praha: EÚ AV ČR.
- Müllerová, P. 2008. „Vietnamské etnikum v České republice.“ Pp. 134–146 in Šišková, T. (ed.). *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál.
- Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K., Vedder, P. 2001. „Ethnic Identity, Immigration, and Wellbeing: An Interactional Perspective.“ *Journal of Social Issues*, Vol. 57, No.3: 493–510.

- Phoenix, A., Pattynama, P. 2006. „Intersectionality.“ *European Journal of Women's Studies*, Vol. 13, No. 3: 187–192.
- Phung Thi, P. H. 2006. „Poznámky a komentáře k výchově a vzdělávání ve Vietnamu – tradice a současnost.“ Pp. 129–132 in Kocourek, J., Pechová, E. (ed.). *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Praha: H&H + Klub Hanoi.
- Poesen-Vandeputte, M., Nicaise, I. 2015. „Rich Schools, Poor Schools. Hidden Resource Inequalities between Primary Schools.“ *Educational Research*, Vol. 57, No. 1: 97–109.
- Portes, A., Fernandez-Kelly, P., Haller, W. 2005. „Segmented Assimilation on The Ground: The New Second Generation in Early Adulthood.“ *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 28, No. 6: 1000–1040.
- Portes, A., Rumbaut, R. G. 2001. *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Portes, A., Zhou, M. 1993. „The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants.“ *The Annals*, Vol. 530, No. 1: 74–96.
- Prins, J. A., Van Stekelenburg, J., Polletta, F., Klandermans, B. 2013. „Telling the Collective Story? Moroccan-Dutch Young Adults' Negotiation of a Collective Identity through Storytelling.“ *Qualitative Sociology*, Vol. 36, No. 1: 81–99.
- Průcha, J. 2010. *Interkulturní psychologie*, 3. vyd. Praha: Portál.
- Riessman, C. K. 1993. *Narrative Analysis*. Newbury Park, CA: Sage.
- Rustin, M., Chamberlayne, P. 2002. „Introduction: from Biography to Social Policy.“ Pp. 1–22 in Rustin, M., Chamberlayne, P., Wentgraf, P. (eds.). *Biography and Social Exclusion in Europe: Experiences and Life Journeys*. Bristol: The Policy Press.
- Salzer, M. S. 1998. „Narrative Approach to Assessing Interactions Between Society, Community and Person.“ *Journal of Community Psychology*, Vol. 26, No. 6: 569–580.
- Shields, S. 2008. „Gender: An Intersectionality Perspective.“ *Sex Roles*, Vol. 59, No. 5-6: 301–311.
- Schierup, C.-U., Hansen, P., Castles, S. 2006. *Migration, Citizenship, and the European Welfare State: A European Dilemma*. Oxford: Oxford University Press.
- Souralová, A. 2014a. „The Czech Nanny as a ‚Door to the Majority‘ for Children of Vietnamese Immigrants in the Czech Republic.“ *Przegląd polonijny*, Vol. 40, No. 3: 171–186.
- Souralová, A. 2014b. „Vietnamese Parents and Czech Nannies: Second Generation Immigrant and Their Educators.“ *Journal of Education Culture and Society*, Vol. 5, No. 1: 320–333.
- Souralová, A. 2015. „Můžeš prostě říct, že máš babičku: Vietnamské děti, české babičky a význam prarodičovství v jejich biografiích.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, roč. 51, č. 5: 815–844.
- Svobodová, A. 2017. *Vietnam vzdálený i blízký. Potomci Vietnamců v Česku z pohledu teorie transnacionalismu*. Disertační práce. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Svobodová, A., Janská, E. 2016. „Identity Development Among Youth of Vietnamese Descent in the Czech Republic.“ Pp. 121–137 in *Contested Childhood: Growing up in Migrancy*. IMISCOE Research Series.
- Szymanska-Matusiewicz, G. 2014. „Vietnamese from Eastern Europe as a Transnational Migrant Community.“ Pp. 189–210 in Chan, Y. W., Haines, D., Lee, J. X (eds.). *The Age*

- of *Asian Migration: Continuity, Diversity, and Susceptibility*. London: Cambridge Scholars Publishing.
- Thomson, M., Crul, M. 2007. „The Second Generation in Europe and the United States: How Is the Transatlantic Debate Relevant for Further Research on the European Second Generation?“ *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 33, No. 7: 1025–1041.
- Tomaskovic-Devey, D., Zimmer, C., Stainback, K., McTague, T. 2006. „Documenting Desegregation: Segregation in American Workplaces by Race, Ethnicity, and Sex 1966–2003.“ *American Sociological Review*, Vol. 71, No. 4: 565–588.
- Vláda. 2016. *Usnesení vlády české republiky ze dne 18. ledna 2016 č. 26 o aktualizované Koncepci integrace cizinců – Ve vzájemném respektu: Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců v roce 2016*. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/ViewFile.aspx?docid=21973681>.
- Wacquant, L. 2008. *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Cambridge: Polity Press.
- Waters, M. C., Van Tran, C., Kasinitz, P., Mollenkopf, J. H. 2010. „Segmented Assimilation Revisited: Types of Acculturation and Socioeconomic Mobility in Young Adulthood.“ *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 33, No. 7: 1168–1193.
- Witzel, A. 2000. The Problem-centered Interview. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, Vol. 1, No. 1 [cit. 22. 7. 2017]. Dostupné z: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0001228>.
- Zhou M. 2009. „Conflict, coping and reconciliation: intergenerational relations in Chinese immigrant families.“ Pp. 21–47 in Foner N, ed. 2009. *Across Generations: Immigrant Families in America*. New York: N. Y. Univ. Press,

© BY-NC Lenka Formánková, Marta Lopatková, 2018

© BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2018

Mgr. et Mgr. Lenka Formánková, Ph.D., vystudovala psychologii a sociální politiku na Masarykově univerzitě v Brně. V Sociologickém ústavu AV ČR je od roku 2008. Vede projekt Modely péče a strategie sladování práce a rodiny zaměřený na vietnamskou a ukrajinskou minoritu v ČR, dále vede projekty Mongolská komunita v České republice a Role intimity v české kontroverzi ohledně domácích porodů.

Mgr. Marta Lopatková je studentkou doktorského programu Dějiny a kultury zemí Asie a Afriky na Filozofické fakultě UK, kde také působí na oboru vietnamistiky. Absolvovala studijní pobyty na Národní univerzitě v Hanoji. Dlouhodobě pracovala jako integrační pracovnice a lektorka českého jazyka pro vietnamsky hovořící.